

UNELE ASPECTE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC ÎN ȚINUTUL SUCEVEI DIN BUCOVINA, ÎN TIMPUL STĂPÂNIRII HABSBURGICE (1775 -1918)

Mihai Bocancea, profesor, gr. I, pensionar, sat Părhăuți, jud. Suceava
Ionuț-Mihai Nacu, elev Colegiul Național Militar „Ștefan cel Mare”
Câmpulung Moldovenesc, Suceava

Abstract. Following the Russo-Turkish War of 1768-1774, Austria, encouraged by Russia, annexed the north of Moldova, known as Bukovina. After annexation, Austria introduces the military administration in Bukovina. The Austrian occupation in Bukovina knows four stages, after which the development of education was divided into periods: I - the Military Administration (1774-1786), II – the Period of Incorporation of Bukovina to Galicia (1786-1850), III – the Orthodox Clerical Period (1850-1869) and IV – The Period after the issue of the Imperial Law on Primary School (after 1869). Immediately after annexation, Austrians started a process of Germanification of the population and education. The darkest part of the Habsburg occupation was the union with Galicia when the process of Germanification and conversion to Catholicism increasingly intensifies, German becoming the official language. A major role in the preservation of the Romanian language and culture at that time was played by the travelling teachers and then by the Romanian cultural societies. After the revolutionary movements of 1848, the Romanian patriots increase their fight for the rights of Romanians and thus, over time, they acquired the right to have schools in Romanian and their number in the rural area increased. In 1910, Romanian language became the official language in Bukovina alongside the German, Ukrainian and Polish. After 1918 the activity of schools in Bukovina will be organized and conducted by specialized bodies of the Romanian state.

În urma războiului ruso-turc dintre anii 1768 – 1774, încurajată de Rusia, Austria cere Imperiului Otoman să-i cedeze partea de nord a Moldovei, numită Bucovina, supranumită „Cheia Moldovei” (Mihai Iacobescu) sau „cea mai veche și mai frumoasă parte a Moldovei” (Mihai Eminescu), motivând, printre altele, că în felul acesta se poate stabili o legătură mai ușoară între provinciile mai vechi Transilvania și Galiția, fapt care se oficializează începând cu data de 7 mai 1775, prin tratatul austro-turc de la Constantinopol. Suprafața, răpită de austrieci Moldovei, avea 10441 km² și cuprindea 290 de sate și 62 de cătune. În 1774, în această provincie se aflau 17047 de familii cu circa 85235 de locuitori. Între localitățile care făceau parte din acest teritoriu se aflau și actualele sate ale comunei Todirești: Todirești, Costâna, Părhăuți, Soloneț și Sârghiești, precum și satul astăzi dispărut: Berindești. În noua provincie numită inițial „Moldova Austriacă”, iar mai apoi Bucovina, a fost introdusă o administrație militară cu subordonare directă față de Viena, având în frunte un general, comandant al teritoriului. Administrația austriacă în Bucovina cunoaște mai multe perioade, în funcție de care vom vorbi și de evoluția învățământului în această parte de țară. Istoricul Constantin Moraru a periodizat astfel învățământul în perioada stăpânirii habsburgice: I – Administrația militară (1774 – 1786); II – Perioada încorporării Bucovinei la Galiția (1786 – 1850); III – Perioada clericală ortodoxă (1850 – 1869); IV – Perioada după apariția Legii imperiale cu privire la școala primară (după 1869).

La data răpirii Bucovinei, în această parte a Moldovei funcționau mai multe școli preoțești la Putna, Rădăuți, Suceava care îi învățau pe candidați cunoștințe strict referitoare la serviciul divin, mai erau școli publice domnești și învățământ ambulant. Atunci, în ținutul

Sucevei existau șase școli ținutale (publice domnești) românești, una latinească și una grecească, și cele de pe lângă mănăstiri (menționăm că la Putna funcționa o Academie teologică). Organizarea învățământului s-a făcut în conformitate cu hrisovul domnesc al lui Gr. Al. Ghica, din 1766, fiind una dintre cele mai avansate forme de organizare a învățământului, de ținută europeană.

Imediat după anexarea Bucovinei guvernatorii militari având intenția de a minimaliza situația învățământului existent susțineau că populația din acest teritoriu este inferioară, lipsită de orice fel de cultură. Generalul guvernator al Bucovinei, Spleny, face la 10 decembrie 1774, Vienei, anticipând actul anexării, o propunere de reorganizare administrativă a Bucovinei, inclusiv a învățământului. În ceea ce privește învățământul se prevedea expres predarea limbilor latină și germană în seminarul teologic. În 1781 se aprobă înființarea unei școli germane în Suceava, totodată se inaugurează învățământul bilingv (româno-german), numit utracvist. Urmașul lui Spleny, generalul Enzenberg propune înființarea altor școli germane, iar dascălii pentru aceste școli să fie aduși din Ardeal, Silezia sau Slovacia. Asupra școlilor românești din Bucovina s-au făcut numeroase presiuni, unele dintre ele fiind nevoite să dispară.

În 1783, în Bucovina începe organizarea școlilor de stat conform patentei Mariei Tereza din 1770, care prevedea că școala este o instituție a statului, cu limba de predare germană. Românii preferau școlile moldovenești sau învățătorii ambulanti. Pentru pregătirea învățătorilor, la Suceava, în 1783 ia ființă Școala Normală, cu predare în limba germană. În 1786 încetează activitatea Academiei teologice de la Putna. Se poate deduce că în perioada Administrației militare (1774 - 1786) începe procesul de germanizare a învățământului și deznaționalizare a populației române prin colonizarea mai multor etnii. Dacă în 1774 românii reprezentau 85% din populația teritoriului ocupat, în 1860 românii reprezentau doar 44 procente.

Cea mai grea perioadă pentru Bucovina a fost cea între anii 1786 – 1850, când aceasta a trecut sub administrația Galiției, începând cu 8 august 1786. Politica de germanizare a școlilor continuă, limba germană fiind decretată ca limbă de stat, introducându-se și în unele școli rurale, care până atunci practicau învățământul în limba română. După legea din 1774, completată în 1805 și 1855, s-au înființat patru categorii de școli: triviale (pentru masele populare, 2 ani de studiu), principale (destinate păturilor înstărite, 4 ani de studiu), normale și primare civile. Prin prevederile legii cu modificările din 1805 se stipula că învățământul are un caracter confesional și trecea sub tutela bisericii catolice, chiar dacă în localitatea respectivă era și biserică ortodoxă, urmărindu-se catolicizarea populației. Învățământul trebuia să fie de confesie catolică. În 1824 Consistoriul Catolic din Lemberg dispune ca în școlile din ținutul Sucevei limba germană să fie limbă de predare. Constantin Moraru nota: „*Nici un național român nu se va putea primi în învățământ dacă nu va jura înainte că se leapădă de credința ortodoxă*”. Dacă la începutul administrației militare și mai apoi s-a pus problema învățământului primar obligatoriu începând cu 1784 conform primei legi a învățământului de stat austriac, din 1774, în timpul administrației galițiene în 1793 s-a ridicat dispoziția obligativității acestuia. În 1785 școlarizarea se făcea de la vârsta de 6 ani până la 12 ani.

În 1808 la Cernăuți se înființează cel dintâi gimnaziu și liceu din Bucovina. Predarea tuturor disciplinelor se făcea în limba germană. Un ajutor substanțial pentru școlile existente la acea dată l-a constituit înființarea „*Fondului bisericesc*”, instituție prin care

biserica ortodoxă a ajutat cu fonduri aceste școli, deoarece aceasta a fost singura instituție românească existentă la acea dată.

Un moment important în istoria Bucovinei l-a avut revoluția de la 1848. În urma acestor evenimente de la Viena, prin redeschiderea conștiinței naționale a bucovinenilor în frunte cu renumita familie Hurmuzachi, și în primul rând Eudoxiu, după întâlnirile cu refugiații revoluționari din Moldova și Țara Românească la conacul de la Cernauca, de lângă Cernăuți, s-a născut ideea întocmirii unui memoriu în 12 puncte, adresat împăratului Austriei. Printre altele prevedea: încetarea jurisdicției Consistoriului catolic asupra școlilor din ținutul Bucovinei începând cu anul 1849/1850; pentru viitor să se înființeze în fiecare an câte 10 școli triviale în mediul rural, până la completarea rețelei; înființarea unui gimnaziu inferior la Suceava și altele. În 1849 Bucovina se desprinde de Galiția, iar de problemele școlii se ocupă Consistoriul Ortodox din Cernăuți, în baza unei rezoluții imperiale din 1844. După 1848, în urma memoriului amintit se aprobă și folosirea limbii române în școală.

În urma insistențelor intelectualilor români, la data de 17 septembrie 1860 se inaugurează la Suceava Gimnaziul greco-oriental cu predare în limba germană. Era o necesitate existența acestei școli, deoarece, la acea dată tinerii doritori de studii trebuiau să se deplaseze la gimnaziul din Cernăuți. În perioada următoare se vor înființa mai multe școli în satele Bucovinei, de fapt, acolo unde nu existau. Ba, chiar mai mult, s-a trecut la construcția primelor localuri de școli primare în mediul rural și cu contribuția Fondului bisericesc. Numărul școlilor nou înființate ajungând la 108 în satele românești din ținutul Sucevei. „*Fondul bisericesc*” a ajutat elevii săraci din școlile medii și a adus o contribuție esențială la tipărirea manualelor didactice. Ca element nou apare grija pentru cuprinderea fetelor în circuitul învățământului, ca urmare în 1877 ia ființă la Suceava Școala de fete.

După cum am amintit, învățământul se făcea în cea mai mare parte în limba germană. În școlile cu predare în limba germană era interzisă vorbirea în limba română. Dacă unii dintre elevii români de la gimnaziul gr.-or. din Suceava se adresau în recreație în limba română și afla directorul de atunci Thaller, îi pedepsea să poarte la gât o tăbliță cu un măgar, până ce era aflat alt elev ce făcea aceeași „*greșeală*”, pentru a i se trece tăblița în continuare. Pedepse asemănătoare se aplicau și în școli rurale, când erau auziți elevi că vorbesc românește (ex. Pătrăuți, Botoșana etc).

Învățământul ambulant, care era cunoscut în Moldova înainte de 1775, s-a practicat în Bucovina și după această dată. Profesorul I. G. Sbiera nota despre acești învățători ambulanți, apreciindu-i în mod deosebit: „*Un fel de cultură curat românească se întreține, după vechiul obicei moldovenesc, prin niște învățători ambulanți care, umblând din sat în sat, strângeau într-o casă mai spațioasă câțiva băieți ai fruntașilor săteni, sau ai răzeșilor, și-i învățau după Bucovina tipărită la Buda a ceti și a scrie, apoi Ceaslovul și Psaltirea, mai rar Biblia și foarte puțin comput (aritmetică). Numai la oameni cultivați s-au întreținut, necorupte, cugetarea, simțirea și aspirațiunea românească. De la aceștia au purces mai târziu cu conștiință și plan, regenerarea neamului*”.

Profesorul Vasile Bumbac, poet și patriot român a scris de asemenea despre această formă de învățământ: „*Între anii 1840 – 1845 petrecea prin Costâna un moșneag cam de 70 de ani cu barbă lungă și plină, îmbrăcat în antireu până la glezne, cu cațaveică blănită, cu căciulă de miel pe cap, iar peste antireu încins cu brâu de șal.(...) Numărul elevilor cu care deschise școala era cinci, la care s-a adăugat apoi și Vasile Bumbac, tuș-șese din Costâna. Bătrânul dascăl nu se prea grăbea cu instrucțiunea elevilor săi pentru ca să nu-i scape*

curând de sub mâna sa. Deși însă metoda de instrucțiune al dascălului acela a fost atât de primitiv, totuși el a dat primul impuls, el a pus temelia de carte în acești băieți și de aceea merită respect”. În zona Sucevei sunt amintiți pentru acea perioadă vreo zece învățători ambulanti. Se foloseau ca manuale școlare Ceaslovul, Psaltirea, Bucovna, apărute la Viena și Buda, precum și Bucvarul din Moldova. Această formă de învățământ s-a practicat până spre mijlocul secolului al XIX-lea. Istoricul literar Constantin Loghin, fără să minimalizeze sau să exagereze rolul învățătorilor ambulanti din Bucovina, scria: „Dacă școala publică din Bucovina a izgonit din programa ei limba și cultura românească, ele și-au găsit refugiul în alt loc unde au fost cultivate cu sfințenie. Acești bieți dascăli, disprețuiți de lumea oficială, plătiți ca vai de ei, cu un codru de pâine, erau singurii păstrători ai limbii și naționalității românești. Ei au devenit, fără măcar să o bănuiască, adevărați patrioți”.

Trecând la învățământul organizat, trebuie să arătăm că patrioții români luptau pentru învățământul în limba română, pentru români. Au fost multe piedici. Crește mișcarea patriotică românească și se organizează mai multe societăți culturale românești, care între alte puncte din programele lor prevedeau ajutarea școlilor românești cu fonduri, tipărirea de manuale românești și mai ales acordarea de ajutoare copiilor de țărani lipsiți de mijloace materiale. Astfel la 19 aprilie 1862 a luat naștere „*Reuniunea pentru Leptură*” care din 1865 se va numi „*Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina*” și apoi „*Societate pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*”. Pentru a răspândi ideile românismului în rândurile poporului român societatea a avut revista proprie *Foaia Societății pentru Literatura și Cultura română în Bucovina* (1865 – 1869), care a contribuit la „*lățirea, dezvoltarea, întărirea și sprijinirea culturii și literaturii române în Bucovina*”.

În urma mișcărilor naționale, conducerea imperiului habsburgic dă o nouă lege a învățământului public în 1869, completată cu o serie de legi provinciale care se baza pe două principii: obligativitatea și gratuitatea învățământului primar, care erau valabile pentru toate popoarele și clasele sociale din imperiu, și care au fost realizate doar parțial. Școala primară unică era de șase clase, patru inferioare și două clase superioare. Școlarizarea obligatorie era între 7 și 13 ani. În școli în clasa I și a II-a se învăța în limba germană și română și în continuare numai în germană. În ceea ce privește limba de predare maternă în școala primară, aceasta era lăsată pe seama autorităților școlare provinciale. De aceea aceste autorități au nesocotit articolul 6 al Constituției din 1867, și lupta pentru introducerea limbii române în școli a constituit o problemă majoră a populației românești de atunci. Ca exemplu putem da știrea din *Revista politică* din 15 octombrie 1880: „*Comitetul comunal din Ruși-Moldovița având în vedere importanța limbii române în acest district a hotărât (la propunerea preotului Vasile Cocârlă n. n.) introducerea acestei limbi pe lângă cea ruteană în școala populară de acolo. Consiliul local districtual aderând la această propunere s-a și pus în aplicație. Ca urmare jurnalul rusesc Slovo din Lemberg a împroșcat cu batjocori în contra unui preot român cu felii de felii de batjocori asupra părintelui Cocârlă din Ruși-Moldovița*”. Legea învățământului din 1869 constituie totuși, un progres, mai ales prin scoaterea acesteia de sub tutela bisericii. După 1870 școlile triviale se transformă în *școli naționale populare*, mai întâi de 5 clase și apoi de șase clase. În 1880 în ținutul Sucevei mai existau 80 de comune fără școală (fiecare sat de astăzi, atunci forma o comună).

La 14 septembrie 1883 a avut loc constituirea la Suceava a Societății „*Școala Română*”, care prin activitatea sa a dat un nou avânt în procesul de românizare a

învățământului în Bucovina. A contribuit la ajutorarea elevilor săraci care aveau rezultate bune la învățatură și la tipărirea manualelor în limba română. Un moment important pentru Societatea „Școala Română” l-a constituit donația făcută de preotul Vasile Cocârlă, originar din satul Costâna, comuna Todirești, cu suma de 40134 coroane în numerar, cu ajutorul căreia s-a înființat internatul pentru copiii din împrejurimile Sucevei, înscriși la gimnaziul greco-oriental din oraș.

În ciuda tuturor greutăților, învățământul sucevean s-a dezvoltat mult, mai ales în perioada 1890-1918. S-a înființat un număr mare de școli românești între care și cele din Todirești și Soloneț (1890), Părhăuți (1891), cea din Costâna fiind înființată în 1861. Toate fac parte din comuna Todirești, în prezent. În districtul Suceava în anul școlar 1907/1908 erau 36 de școli din care 28 românești, în 1913 numărul lor era de 38 din care 32 românești. În ceea ce privește sistemul de notare amintim că nota maximă era 1, iar cea mai mică 5. Elevii cu note de promovare erau notați la sfârșitul anului școlar cu calificativul „apt”, iar cei repetenți „neapt”. În rubrica celor neșcolarizați stă scris: „N-a cercetat școala”, „N-a fost înșcolat” etc. Părinții primeau la sfârșitul anului școlar înștiințări școlare privind situația la învățatură. Se constată că erau notate: obiectele de învățământ, apoi purtarea, sânguina, progresul și forma exterioară a lucrărilor scrise. Din 1910 aceste formulare erau tipărite în limba română, deoarece împăratul admitea în Bucovina patru limbi oficiale: germana, româna, ucraineană și polona.

După primul război mondial (1914 - 1918), în urma înfrângerii Puterilor Centrale, Imperiul austro - ungar se prăbușește. Mișcarea unionistă românească din Bucovina acționează cu mult eroism, confruntându-se cu tendințele de anexiune ucrainene. În cadrul Congresului General al Bucovinei, care a avut loc la Cernăuți la 28 noiembrie 1918, format din reprezentanții românilor, polonezilor, germanilor și ucrainenilor se decide, în unanimitate, unirea necondiționată a Bucovinei cu Regatul României, trecându-se sub administrația românească. În aceste condiții, activitatea școlilor din Bucovina, va fi dirijată în continuare, de organele de specialitate ale statului român.

Bibliografie

1. **Bocancea M., Bocancea M.** Școala din Părhăuți. Peste o sută de ani de cultură și educație. Editura „George Tofan”, Suceava, 2008.
2. **Bocancea M., Nacu I.M.** Vasile Bumbac. Profesor, literat și patriot român. Scurtă biografie. Editura George Tofan, Suceava, 2016.
3. **Giurcă Gh.** Istoria învățământului din Suceava. Suceava, 2004.
4. **Goraș I. V.** Învățământul românesc în ținutul Sucevei (1775–1918). Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
5. **Iacobescu M.** Din istoria Bucovinei, vol. I. Editura Academiei Române, București, 1993.
6. **Loghîn C.** Istoria literaturii române în Bucovina (1774-1818). Cernăuți, 1926.
7. **Nistor I.** Istoria Bucovinei. Editura „Humanitas”, București, 1991.
8. x x x - Muzeul satului bucovinean, Suceava, 2009.